

B A S I N D A K A R A L

ENVER ZİYA KARAL'IN ARDINDAN

DOÇ. DR. SEÇİL AKGÜN

Ölen bir bilim adamının, düşünürün arkasından neler götürdüğünü düşünürün kitapları, yayınları, yazdıkları ve yazmadıkları; kafasında götürdükleri, usunda şekillendirip yazıya dökemedikleri, topluma kazandıramadıkları. İlk anki bu düşüncelerden sonra da yapabildiklerini, verebildiklerini düşünürüm. İşte bu açıdan Enver Ziya Karal'ın ölümüne bakınca hazırlayıp yazamadıklarına üzüldükçe ölümüne ne denli huzurlu gittiğine de sevinmemelik edemiyorum. Elli yıllık eğitimciliğinde yetiştirdiği sayısız öğrenci yanısıra sürekli kendini de eğitmiş, yetiştirmiş, 76 yaşına kadar (daha neler öğrenebilirim) demişti. Kuşkusuz öğrendiklerini de sürekli yansıttı. Dersteki öğrencilerinden sokaktaki çocuğa kadar onun öğrencileriydi. Öğretilerinin en başındaysa Atatürk gelmekteydi. Çünkü o Atatürk'ün, Atatürk yolunun Türkiye için tek kurtuluş çaresi, tek geçerli yol olduğuna inançlıydı. Türk toplumuna ve dünyaya Atatürk'ü onun kadar tanıtmaya, öğretmeye, anlatmaya başkoymuş kimse sanırım pek söyleyemem. O Atatürk'le özdeşleşmişti sanki. Devrimi ve ilkeleri her zaman yolu olmuş, Atatürk'ü en iyi tanıyan ve değerlendiren bir kimse olarak da bu ilkelerde en ufak bir ödünü, en ufak bir hoşgörüyü asla onaylamamıştı. Türk Tarih Kurumu Başkanı ve uzun yıllar önce de üyesi olarak Atatürk'ün kurduğu bu Kurumu Atatürkçülük yolunda toplumla kaynaştırmaya çalışırken yine Atatürk'ün ölüm anında son sözleri olacak kadar onu meşgul etmiş dil sorununa da sürekli sahip çıkmış, bu iki örgütü Dil ve Tarih Kurumlarını Atatürk adına korumaya, yüceltmeye çalışmıştı. Ne yazık ki, bundan sonrası için düşünceleri pazartesi akşamı noktalandı.

Hocam, dostum, meslekdaşım, en yakınım, babam; hoşçakal, artık sen yoksun, ama biz, yetiştirdiklerin buradayız.

CAHİT KÜLEBİ

Prof. Enver Ziya Karal, Üniversitemizin kuruluş yıllarından başlayarak bilim yaşamımızda, Türk Dil ve Tarih Kurumlarının yarım yüzyıllık çalışmalarında, bunların da üstünde Cumhuriyet yönetiminin bilimsel oluşturulmasında çok özel etkinliği olan bir büyük kişidir.

Prof. Karal, üniversitenin kuruluş yıllarında, genç bir doçentken gerek kişiliği ve üstün zekâsı, gerekse derslerinde uyguladığı bilimsel yöntemle büyük etkinlik göstermiş ve daha sonraki yıllarda bu yararlı niteliklerini Ankara Üniversitesi'nin kuruluşunda sürdürmüştü.

Sayın Karal'ın yaşamını Cumhuriyetimiz tarihine koştut tutmak, kanımca hiç de yanlış bir değerlendirme olmaz. Bu niteliği dolayısıyla rejim sorununun her ortaya çıkışında Prof. Karal, yaratıcı çalışmalarda olumlu görev almış ve ulusuna hizmet etmiştir.

Türk Dil kurumu ailesi onun varlığından yoksun kalmakla büyük bir eksiklik duygusu içindedir.

M. RAUF İNAN

Prof. Enver Ziya Karal ile tanışıklığımız kırk yılı buldu. 1943 2. Milli Eğitim Şûrası'nın Ahlak Komisyonu'nda üye idik. Sonraları Talim ve Terbiye Dairesi üyesi olduğu yıllarda Köy Enstitüleri konusunda görüşürdük. Asıl yakın arkadaşlığımız Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Yönetim Kurulu üyeliğinde ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu üyeliğinde oldu. Bilimci kişiliğindeki yüksek olgunluğu ölçüsünde dostluğu da o yükseklikteydi. Onun bilimci kişiliğini dersleri, yazıları, kitapları dışında özellikle Tarih Kurumu'nun düzenlediği yıllık Atatürk konferanslarında, konferanslardan birçoğunun sonunda yaptığı açıklamalar, katkılar gösterirdi. Tarih alanındaki bilgisi ve ekini yanında geniş genel ekini (kültürü) ve çok biçimli (üslûplu), özlü konuşmaları onun özelliğini ve özgünlüğünü yansıttı. Çoğu tarihten gelme zengin bir fıkra hazinesi vardı. Özel yaşamında arkadaşlığında çok neşeli ve tatlı söyleşi dolayısıyla onunla birlikte bulunmak, hele birlikte yolculuk yapmak doyulmaz bir zevk olurdu. Cumhuriyet Tarihi ve Atatürk konusunda yeri doldurulamayacak büyük, çok büyük bir bilim adamı, çok içten bir dost yitirdik.

PROF. ŞERAFETTİN TURAN

Bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan bir eski Osmanlı kentinde doğan Enver Ziya Karal küçük yaşta Balkan bozgununun tüm acılarını yaşamış, sonraları Atatürk Türkiye'sinin hazırladığı olanaklardan yararlanarak Fransa'da tarih öğretimi görmüştü. Onun yaşamını kaplayan bir imparatorluğun çöküşü ve yeni Türkiye'nin yükselişi bilimsel uğraş alanının sınırlarını da belirlemişti.

Karal'ın bir başka niteliği de bulunduğu toplulukta odaklaşması ve hemencecik konuşmaları tartışmaları yöneten kişi durumuna gelmesiydi. 1961 Anayasasını hazırlayan Komisyon Başkanlığına getirilmesinde uzmanlığıyla birlikte bu yeteneğinin de payı olmuştu sanırım.

Bir "çığır" açmaktan çok kendine özgü bir çığır olan Karal'ın bilim ve kültür yaşamımıza katkıları unutulamayacaktır.

PROF. MÜMTAZ SOYSAL

Enver Ziya Karal, hukukçu değil tarihçiydi. Ama Kurucu Meclis Anayasa Başkanlığında değme hukukçuların beceremediği kadar başarılı oldu. Niçin? Çünkü, bir ülkedeki rejim ve sistem sorunlarının ancak tarihsel perspektif içinde doğru bir çizgiye oturtulduğu zaman çözülebileceğini bilirdi.

PROF. SUNA KILI

İnanamıyorum. Çok şaşırđım. Çok büyük bir kayıptır. Kendisini çok severdim. Enver Ziya Karal, yeri doldurulamaz bir kişidir. Her şeyden önce inanmış bir Atatürkçüydü. Tarihe bilimsel olarak yaklaşılması gerektiğini ortaya koyan bir insandı. Özellikle ulusal tarihimize bakışta bilimsel bir içerik getiren bir kişidir. Çok yakın gelecekte tarih konusunda, çalışmak üzere biraraya gelecektik. Gerçekten inanamıyorum. Bir devir kapanıyor. Bu büyük kaybın ardından bize yeni görevler düşecektir.

ULUĞ İĞDEMİR

Büyük bir ilim adamı, büyük bir ödün vermeyen Atatürkçü, hümanist, alçak gönüllü, müstesna bir insandır. Arkadaşlarına amir gibi değil, bir baba gibi davranırdı. Her bakımdan büyük bir insandı.

ÖMER ASIM AKSOY

TTK ile TDK arasında Atatürk'ten beri var olan sıkı bağ, her iki kurumun da üyeleri olan Enver Ziya Karal'ın ve seçkin arkadaşlarının varlığıyla büsbütün çözümlmezliğe kavuşmuştur. Karal, TDK'nun da yıllar yılı Yönetim Kurulu üyeliğini yapmış, engin bilgi ve tecrübesiyle yönetim işlerine ve bilimsel çalışmalarına çok değerli katkılarda bulunmuştur.

Başta Tarih ve Dil kurumları olmak üzere bütün kültür kurumları ondan yoksun kalmanın acısını kolay kolay unutamayacaklardır.

PROF. TARIK ZAFER TUNAYA

I.Ü. SBF Dekanı

Enver Ziya Karal bizim için hocaların hocasıydı. O, kendi kendini yetiştirmiş bir kişiydi. Tutucu bir çevrede yetiştiği halde, bu tutucu çevreyi aşan yapıtlar vermeyi başarmıştır. Benim kuşağım ondan çok şey öğrenmiştir. Özellikle Atatürk ile ilgili etüdüleri ve görüşleri, kendine özgü orijinal buluşları hepimizde yeni bir inceleme ve herkesin söylediğinin dışında yeni bir şeyler olabileceğini keşfetme inancını yaratmıştır. Bu bakımdan ona çok şey borçluyuz.

Cumhuriyet 22 Ocak 1982

İKİ ADAM

MÜMTAZ SOYSAL

İki çağdaş adam, çağdaşlığın bütünlüğünü kanıtlamak istercesine, birlikte göçüp gittiler.

Göçüp gitmek, arkada enkaz döküntüleri bırakarak yıkılmanın adıdır. Geride bilimsel anıtlar ve anıtsal davranışlar bırakıp giden iki insan için başka bir söz bulmak belki daha doğru olacak. Enver Ziya Karal'la Ahmet Şükrü Esmer'in birlikte gidişleri, olsa olsa, çağdaşlığın anlamı üzerinde herkesi biraz daha derinliğine düşündürmek için iki değerli adamca ortaklaşa yaratılan bir fırsat sayılabilir.

Karal'la Esmer'in çağdaşlıkları, yalnız aynı dönemlerin insanı oluşları anlamına gelmez. Daha bir başka derinliği vardır onlardaki çağdaşlığın.

Nasıl bir çağdaşlık?

Enver Ziya Karal, hukukçu değildi. Tarihçiydi. Ama, 1961 Kurucu Meclisi'nin Anayasa Komisyonu'nda gösterdiği başarı, değme hukukçunun gösteremeyeceği bir başarıdır. Niçin? Çünkü Karal, her hukuk konusunu ve bugünün Türkiye'sindeki sorunlar için getirilmek istenen her çözümü tarihin bakış açısına oturtmaya çalışırdı. Seçilen yolun, Tanzimat'tan başlayıp meşrutiyetlerden geçerek Anadolu ihtilâline varan çizgiyle çatışmadan çizilmesi, o çizgiyi daha aydınlık yarınlara eriştiren bir uzantı olması önemliydi. Çağdaşlık, geçmişi geleceğe ustaca bağlayabilmenin adıydı onun için.

Akla gelen her çözümün üstüne görmemişliğin zıırlılığıyla sıçramak değil.

Ahmet Şükrü Esmer, bilim adamlığı yapmak için yetiştirmemişti kendini. Hukuk ve siyasal tarih okuyup doktoralar falan yapmıştı. Ama, asıl tutkusu gazetecilikti. Ortaya çıkan sonuç, olgular arasındaki bağlantıları gazeteci kıvraklığıyla görebilen bir bilim adamı ya da olayları bilimsel yaklaşımın ciddiliğiyle inceleyebilen bir gazeteci oldu.

Kuruluktan herkesi çatlatan bir profesör ya da her şeyi sulandıran hafif bir gazeteci değil.

Eski bir imparatorluğun çöküşüyle yeni bir devletin doğuşunu birlikte yaşamış insanlar kuşağı yavaş yavaş tükeniyor. O kuşak, belki de yıkılışın acısıyla dirilişin sevincini aynı çeliğin suyuna katıktan olacak, çok sağlam çıktı. Aynı sağlamlığı, daha sonraki kuşağın çoğunluğunda, tek partili cumhuriyetin rahatlığından çok partili dönemin rehabetine geçen insanların büyük kısmında görmek güç.

Umulur ki, şimdiki gençlikle başlayan bundan sonraki kuşak daha sağlam ola. Çünkü, yıkılışlar gibi, hayal kırıklıkları, ezilişler ve dışlanmalar da insanı çelikleştirir.

Karal'la Esmer, birlikte gidinceye kadar, dipdiri, inandıklarını savunmaktan geri kalmadılar.

Biri, hazırlanış komisyonuna başkanlık ettiği anayasanın bunca horlanmasına küskün, onun çağdaşlığını ve toplumun tarihsel çizgisine uygunluğunu savundu. Öbürü, eski "Ulus"un devamı olan "Barış" gazetesinde "Mustafa Kemal'in emanetidir" diye hiç bırakmadığı sütunu, bağımsız ve onurlu dış politikanın savunulması için kullandı.

İkisi de son güne kadar.

İkisi de gülerek.

Yıkılışla diriliş arasında çelikleşen babalarımız gibi.

Milliyet, 22 Ocak 1982

GİTTİKÇE ARTAN BİR YALNIZLIK

OKTAY AKBAL

Velidedeoğlu hocamızdan dinledim: Yaşlılık günlerinde Ebulula Mardin'i görmeye gitmiş. Hocaların hocası yaşlı bilim adamı öğrencisini görünce şöyle yakınmış "Yaşlanmak iyi derler, ama öyle değil. İnsan yalnız kalıyor. Yaşlıları bir bir gidiyor. Hatta bizden gençler de gidiyorlar. O zaman bu yalnızlık çekilmez oluyor." Bu duyguyu ben de zaman zaman yaşamaktayım. Cahit Sıtkı Tarancı daha otuz beş yaşına girdiği gün şöyle yazmıştı: "Hayata beraber başladığımız — Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir — Gittikçe artıyor yalnızlığımız." Dostlar, yakınlar, ağabeyler, kardeşler. Yaşadıkça birer birer koparlar bizlerden. En büyük kopuş ölümdür! Bağlanmak yok bir daha. Görmek yok. Konuşmak yok... Arasan da bulamazsın onu ! Zamanla unutursun. Bir sızı kalır içinde o dostu anımsadıkça. Boşluğa gittikçe derinleşen bir sızı...

Enver Ziya Karal, Ahmet Şükrü Esmer. Daha önce de Nurullah Berk, Ürgüplü ve gencecik yaşta tükenen Ayhan Bozfirat. Kimini yakından tanıyorum, kimini uzaktan. Kimiyle bir iki kez konuşmuşluğum var, kimiyle epeyce sık. Ama hepsini yazılarıyla, eylemleriyle, sözleriyle tanıyorum. Nurullah Berk, ressam ve sanat yazarı kişiliğiyle hepimizi etkilemiş bir sanatçı. Yayın yaşamında da canlı bir varlık göstermesinden mi, yoksa kişiliğindeki o İstanbul efendisi görgüsünden mi, bizim kuşağın sanatçılarıyla yakın dostluk kurmuştu. Yayınladığımız dergilere yazı verir, yazın

çevrelerinden uzakta kalmaz; yeninin en güçlü bir savunucusu, fırçayla, kalemle “yeni sanat”ın savunusunu yapmaktan yorulmayan bir ressam...

Ürgüplü ve Ahmet Şükrü Esmer’i ise uzaktan tanıyorum. Esmer’i radyo konuşmalarından, yıllar yılı “Ulus”ta, sonra “Barış”ta sürdürdüğü köşe yazarlığından... Ürgüplü’yle de bir kez konuşmuşluğum var. 1960 Martında Washington Büyükelçiliğimizde... Siyasa tarihimizde Yüce Divan’a çıkarılıp aklanmış ilk devlet adamı. Hem de genç yaşında... Bu ilk sarsıntıyı başarı ile atlatıp siyasa yaşamını sonuna kadar sürdürmeyi bilmiş bir kişi.

Ayhan Bozırat bir öykü yazarıydı. Dört kitabı var “İstasyon”, “Fırıldak”, “Dört Yol Ağzındaki Ev”, “Sokak Lambaları”... Necatigil “Sözlük”ünde şöyle demiş onun için: “Gündelik hayat kesitlerinden şiirli bir dille, arka planları çağrışımlara açık hikâyeler yazarı”... Genç yaşta yitirdiğimiz bir yazara iki kat üzölmek gerek. Yazdıkları, daha sonra yazacaklarını müjdeleyen bir sanatçının yaşamdan kopması acıdır.

Ya Enver Ziya Karal... Bizim kuşağın her zaman saygı duyduğu bir tarihçi, bir aydın, en iyi anlamda bir Atatürk devrimcisi... Karal’ın bu vakitsiz sayılacak ölümlüyle, düşmana karşı Atatürk devriminin gerçek anlamını, önemini duyuran, savunan, anlatan bir “Atatürkçü” yok olmuştur. Atatürk’ün devrimci düşüncesini konferansları, dersleri, kitaplarıyla yıllardır öğreten bir tarihçi...

Karal’ın ölümünü duyunca geçmiş yıllardaki konuştuklarımız, TDK Yönetim Kurulundaki beraberliklerimiz, tartışmalar, anılar, Atatürk konusundaki görüş birliğimiz aklımdan geçti bir bir... Büyük bir acı duydum. Hem gerçek bir tarih bilimcisini yitirmenin üzüntüsü, hem de Atatürk’ü en iyi anlamış ve anlatmış bir devrimcinin yok olup gitmesinin gerçeği...

Türk Tarih Kurumu yayınlarında son olarak çıkan “Atatürk ve Devrim” adlı kitapta bir araya getirilen konferanslarını yeniden okumaya başladım. Bakın Atatürk’ün devrimciliği konusunda ne demiş İzmir’de verdiği bir konferansta:

“Devrimcilik, önceki bütün ilkelerin felsefesidir. Herşeyden önce devrimcilik, ulaşılmış hedeflere tutunmak demektir. Ama o da yetmiyor. İlkelerin, Türk devrimine bağlılığını düşünerek geliştirilmesidir. Atatürk Türk devrimini tarif ederken “İhtiyaçların değişmesiyle devamlı olarak müesseselerin değişmesini” öngörüyor. Bu konuda klavuzluk edecek olan da “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” sözündeki anlamdır. Atatürk “Benim arkamdan gelin” demiyor. “İlmin arkasından gidin” diyor. Hangi ilim? Buradaki ilimden kasıt, mistik ilim değildir, müspet ilimdir.”

Enver Ziya Karal'ı bundan sonra, yazdıklarında bulacağız. Atatürkçülük nedir? diye soranlara onun yapıtlarını göstereceğiz.

Cumhuriyet, 23 Ocak 1982

BÜYÜK BİR ATATÜRKÇÜ'YÜ YİTİRDİK

BİLÂL N. ŞİMŞİR

Türk Tarih Kurumu üyesi

Atatürk yılı biterken büyük bir Atatürkçüyü yitirdik. Seçkin tarihçi ve yazar Ord. Prof. Enver Ziya Karal hoca aramızdan ayrıldı. Sekiz yıl önce ağır bir enfarktüs atlatmıştı. Doktorlar bundan sonra artık bir yıl kadar yaşayabilir demişler. Hoca, sanki Atatürk'ün 100. doğum yılını kutlamak için ayakta kaldı.

O krizi atlatır atlatmaz hastalığını unuttu. Kendisini coşkuyla Atatürk yılı hazırlıklarına verdi. Şaşılacak bir enerjiyle Türk Tarih Kurumu içindeki çalışmaları yönlendiriyor, yeni görevler üstleniyor, herkese görev dağıtımı yapıyor, Atatürk yılına rastlatılacak olan dokuzuncu büyük Tarih Kongresi hazırlıklarıyla uğraşiyor, kitaplar, konferanslar, dergilere yazılar hazırlıyor, her tarafa yetişmeye çalışıyordu.

Devlet Başkanımız Sayın Org. Kenan Evren başkanlığında kurulan Kutlama Milli Komitesi'nde de Türk Tarih Kurumu'nu temsil ediyordu.

Bilindiği gibi, Türk Tarih Kurumu, Atatürk'ün eseridir. Karal hoca, Kurum'la bütünleşmiş, Atatürk ülküsünün canlı bir sembolüydü. Bu ülküye ve bu Kurum'a bir ömür vermiştir. Kurum'un değişmez başkanıydı. Atatürk, Türk Tarih Kurumu'nu kurarken, Enver Ziya Karal, Fransa'nın Lyon Üniversitesinde öğrenciymiş. 1933 yılında, öğrenimini bitirip İstanbul Üniversitesi öğretim kadrosuna girmiş. 1937 yılında Atatürk'ün koruyuculuğu altında toplanan İkinci Türk Tarih Kongresinde henüz otuzunda bir tarih doçenti olarak görülür. 1943'te toplanan Üçüncü Türk Tarih Kongresi'ne tarih profesörü olarak katılır. O günden bugüne Karal, gerek üye, gerek başkan olarak Türk Tarih Kurumu'na ve Atatürk ülküsüne yorulmadan hizmet etmiştir.

Ulu Önder Atatürk'ün kurduğu ve özenle geliştirdiği Türk Tarih Kurumu'nun güzel bir gelenek halinde sürdürülen kongrelerinin sonuncusu geçen eylülde Devlet Başkanımız Orgeneral Kenan Evren'in Koruyucu Başkanlığı altında yapıldı. Karal hoca o günlerde ömrünün en yoğun ve aynı zamanda, en mutlu günlerini yaşadı. Sayın Devlet Başkanımızın Kongrenin Koruyucu Başkanlığını kabul buyurmuş olmaları hocayı

özellikle duygulandırmıştı. Bunu, Atatürk geleneğinin sürdürülmesi olarak görüyor ve bu yüzden seviniyordu. Hoca, sürekliliğe büyük önem verir ve Kurum'un bilimsel gelişmesi için bunu gerekli görürdü. Süreklilik, kurumlaşma demekti, ulusları ulus yapan da bir bakıma kökleşen kurumlarıydı.

Kurucuydu, kurumcuydu Karal hoca ve kendisi de kurumlar yaratmış bir kişiydi. Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsünü o kurmuştu. Selânik'teki Atatürk evini müze haline o getirmişti. Türk Tarih Kurumu'na da katkıları büyük olmuştur. Önce Atatürk'ün ve sonra bugün birçoğu rahmetli olmuş değerli Türk bilim adamlarının elli yıllık sürekli çabalarıyla, Türk Tarih Kurumu bilim dünyasında yüce bir saygınlığa ulaşmıştı. Dış dünyada Türk'ün yüzünü ağartıyordu. Bu saygınlığa bir de Karal hocanın seçkin kişiliği ekleniyordu. Mesleğinin doruğuna ulaşmış seçkin bir bilim adamı, değerli yapıtları Japoncaya bile çevrilmiş bir Türk yazarı, Atatürk ülküsünün canlı bir sembolü ve Türk Tarih Kurumu Başkanı olarak hoca dış dünyada Türkiye'yi her zaman hakkıyla ve onurla temsil etmesini bilmiştir. Birlikte katıldığımız kongrelerde bunu gözlerimle görmüşümdür. Hoca gerçekten bir olağanüstü büyükelçiydi. Geçen ekim ayında Bulgaristan'ın kuruluşunun 1300. yıldönümü dolayısıyla, Devlet Başkanımızdan Bulgar Devlet Başkanına bir dostluk mesajı ve bir armağan götürdü. Sofya'dan hemen Varşova'ya uçtu ve orada Atatürk sempozyumuna katıldı. Oradan da kalkıp Budapeşte'ye gitti. Macar Bilimler Akademisinin düzenlediği Atatürk Sempozyumuna katıldı ve Başkanlık etti. Biz, Sayın Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal ile doğrudan Budapeşte'ye gitmiştik. Karal hoca ise, bir hafta içinde üç ayrı ülkede Türkiye'yi temsil etmişti. Enerjisine hayrandık. Evet, Atatürk söz konusu olunca, hoca her tarafa yetişiyor, yürek yetmezliğine zerrece aldırımıyordu.

Son olarak, on gün kadar önce Paris'te UNESCO'nun düzenlediği Atatürk Sempozyumundan dönmüş, Türk Tarih Kurumu'ndaki Atatürk konferanslarının sonuncusunu yönetmişti. Kurum, bu konferanslar dizisini yirmi yıldır sürdürüyordu. Hoca, "Bu Atatürk konferanslarının daha nice nice yirmi yıllar sürmesini diliyoruz, süreceğine inanıyoruz" dedi. Bize son sözlerinden biri bu oldu.

O gün Sayın Başbakanımız Bülent Ulusu'dan pek güzel bir kutlama telgrafı gelmişti. Hoca'nın gözleri parlıyordu. Kurum adına ve hepimiz adına Sayın Başbakan'a yürekten şükranlarını sundu. Mutluydu. Gözleri açık gitmemiştir, sanırım. Avuntumuz budur. Nur içinde yatsın.

Büyük hoca, bilge insan, seçkin bilim adamı ve büyük Atatürkçü Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı yitirmekten duyduğumuz üzüntü pek derindir.

Yarım kalmış yapıtlarını düşündükçe üzüntümüz daha da artıyor. “Atatürk’ün Yaşamı” adlı yapıtın ikinci cildini bitirmek üzereydi. “Osmanlı Tarihi”nin dokuzuncu cildini de bu yaz tamamlayacaktı. Ömrü yetmedi. Yaşlı ailesinin büyük acısını içten paylaşırken, yarım kalmış yapıtlarını bir tarihçi olan sayın kızının tamamlayıp günyüzüne çıkarmasını dilerim.

Cumhuriyet, 25 Ocak 1982

ENVER ZİYA KARAL’IN ANLATTIKLARI

MUSTAFA EKMEKÇİ

İkinci Dünya Savaşı yılları... Türkiye savaşa ha girdi, ha girecek;

Cumhurbaşkanı İnönü, sık sık bilim adamlarını, düşünürleri Çankaya’ya yemeğe çağırır, görüşlerini alır. İnönü, karşılaştığına sorar:

— Ne dersin, savaşa girelim mi? Çoğu aynı karşılığı verir:

— Siz daha iyi bilirsiniz Paşam;

İnönü, Hikmet Bayur’un elini sıkarken:

— Sana sormayacağım; der geçer, çünkü Bayur savaşa girmekten yanadır...

Bunları nereden mi, biliyorum? Enver Ziya Karal’dan. Nerede olursa olsun, bir yerde karşılaştık mı, konularımız bunlar olurdu. “Ankara Notları”nda çıkan, Atatürk’le ilgili bazı belgelere, değinmelere Enver Ziya Karal’ın katkısı çok olmuştur. Yazı yayınlandığı zaman telefon ederdim...

— Birlikte yazdığımız “Ankara Notları”nı okudunuz mu?

— Hayır okumadım, çıktı mı?

Başım daraldıkça başvurduğum kişiydi Enver Ziya Bey. Maltepe Camii avlusunda başsağlığı dilediğim eşi Fatma Karal:

— Siz sevgilisiydiniz, dedi, çok severdi sizi...

İkinci Dünya Savaşı’na girip girmemenin oldukça ilginç yönlerini anlatırdı Enver Ziya Karal. Şöyle derdi:

— İsmet Paşa savaşa girmedi ama, “Aman girelim” diyenleri de susturmak için ilginç yöntemler uyguladı. Örneğin, savaşa girmeden yana olanlar, “Doğu sınırında Sovyetler’e karşı savaşı başlatalım” diyenlerdi. Bir kış günü Paşa, bu konuda Erzurum’da yapılan bir uygulamayı izledi. Trene atıldığı gibi, yanında yetkililerle Erzurum’a vardı. “Beyaz Tren” de planlar yapıldı. Paşa’ya sunuldu. Paşa:

— Haydi bakalım, dedi, şimdi filan taburu görmeye gidelim.

Tabur yerinde yoktu. Henüz ulaşmamıştı. “Beyaz Tren”e döndüler Paşa sordu:

— Karşı tarafın bölgede kaç tümeni var?

— 32 tümeni var, dedi. Doğruydun...

İsmet Paşa, savaşa girmeden yana olanlara yeniden yöneltti soruyu:

— Ne dersin, savaşa girelim mi, girmeyelim mi?

Enver Ziya Karal, bunları anlattıktan sonra ekledi:

— İsmet Paşa'nın en güçlü yanıydı bu. Düşüncesini benimsetmek için ilginç yöntemler kullanırdı.

Elimde bazı ilginç mektuplar var; Suat Hayri Ürgüplü ile, Şevket Süreyya Aydemir'in mektupları... Suat Hayri Ürgüplü, Şevket Süreyya'ya yazdığı mektuplardan birinde bir yerinde şöyle der:

“Önemli bir nokta daha var. Rahmetli Saraçoğlu, -Beni nedense veya nedeni malûm sevmezdi- harbe girmeye taraftardı, aynen kaç defa şöyle demiştir:

“Benim efelik ayranım kabarıyor, yahu harp bitiyor, girersek zarar görürüz, 40-50 bin şehid verir bazı zararlara hasara uğrarız, ama düşünün: 12 adalar, Suriye'yi, Irak, Çeşri Mustafa Paşa'ya kadar, Bulgaristan'da, Trakya'da tashihi hudut; değmez mi bu fedakârlıklara? Tarih kararımızın doğru olup olmadığını ilerde yazacak.”

Enver Ziya Karal'ı anlatıyordum...

Danışma Meclisi adaylığı için başvurular yapılmaktaydı. Karal'ın ağzını aramak için:

— Enver Ziya Bey, sizin de adaylığımızdan söz ediliyor doğru mu? diye sordum.

Böyle sorulara gazetecilikte, “Çalı dibi taşlama” derim. Daha çok avcı deyimidir bu. Bir çalının dibine bir taş fırlatılır, eğer orada tavşan varsa, fırlar çıkar. Avcı da silahını doğrultur. Enver Ziya Bey, kolumu sıktı, karşılık verdi:

— Yahu Ekmekçi, ben 1961 Anayasası'nı yapan Kurucu Meclis'te, Anayasa Komisyonu Başkanımı, unutmam.

Maltepe Camisi'nin avlusunda 27 Mayısçılar, o zamanın Kurucu Meclis üyeleri, Anayasa Komisyonu üyeleri, Enver Ziya Karal için toplanmışlardı. Eski Milli Birlikçiler biraradaydılar. Danışma Meclisi Başkanı'nın, Başbakan'ın, Bakanlar'ın MGK Genel Sekreteriyle, Genelkurmay İkinci Başkanı'nın aynı anda orada olmaları ilginç bir görünümdü. Eskilerle yeniler biraradaydılar. Gözlerim, Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı'yı aradı. Görseydim soracaktım:

— Oldukça güç bir görevi üstlendiğinizde, yirmi yıl önce aynı Komisyon'a başkanlık eden Enver Ziya Bey'le de konuştunuz mu?

Cenazede Harp Okulu öğrencileri de vardı. Sıra sıra dizilmişlerdi. Enver Ziya Karal anlatmıştı. Geçmiş yılların birinde, Harp Okulu'nda "Laiklik" üzerine birkaç konuşma yapmıştı. Öğrenciler, hocanın anlattıklarını çoğaltıp bir broşürde toplamışlar, bir tanesini de Enver Ziya Karal'a göndermişlerdi.

— Eve bir bakayım, bulabilirsem sana veririm... demişti.

Harp Okulu öğrencilerinin bu değerliliklerini çok sevdim.

Enver Ziya Karal, Karşıyaka Mezarlığı'nda toprağa verildi. Mezarı başında Suphi Karaman bir konuşma yaptı.

Ahmet Şükrü Esmer'i de, Enver Ziya Karal'ı da kokteyllerde gözlerim arayıp duracak...

Cumhuriyet, 25 Ocak 1982

PROF. KARAL VE ATATÜRKÇÜLÜĞE HİZMETLERİ

ORD. PROF. REŞAT KAYNAR

Atatürkçülerin büyük hocası Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yaşamdan ayrılarak sonsuzluğa göçtü. Yakınçağ tarihimize yaptığı katkılarıyla ve Atatürk düşünceleri üzerinde verdiği yapıt ve bu yolda giriştiği müca-deleleriyle her zaman anımsanacaktır.

Rahmetli Karal, Türk toplumunun sağa sola sapmadan, Atatürkçülük doğrultusunda ilerlemesini istiyordu. Toplumun ancak bu yoldan çağdaş uygarlık düzeyine yükselebileceğine inanıyordu. Bu inanişe dayanarak, Atatürk düşüncelerinin gençlerin dimağına ve halkın bilincine kök salmasını savunuyordu. Bu uğurda ömrü boyunca savaştı.

Bilindiği üzere, 1946'dan sonra, Atatürk düşüncelerinin unutulması için, gericilerin giriştiği karşı devrim, siyasi iktidarlar tarafından da, el altından veya açıkça destekleniyordu. Ülkemizi felaketten felakete sürükleyen bu acı durum, ona çok sıkıntılı ve azaplı günler yaşattı. Ama, medeni cesaretini yitirmeyerek, hem yakınçağ tarihimize, hem de Atatürkçülük hareketine ışık verme çalışmalarını sürdürdü.

Onun, yakınçağ tarihimize yaptığı önemli katkı, Tanzimat Dönemi'yle ilgilidir. "Gülhane Hattının İlanı" tarihçilerimiz tarafından çağdaş devlet kurma yolundaki atılımlar açısından incelenmiştir. Karal ise, bu hareketi Osmanlı İmparatorluğunda ilk insan hakları bildirisinin ilanı olarak, bilimsel bir inceleme konusu yapmıştır. Bu konuda incelemelerini derinleştirmiş, Gülhane Hattı ile İnsan Hakları Bildirisi arasındaki ortak esasları göstermiştir.

Karal'dan önce Tanzimat Dönemi yukarıda belirttiğimiz açıdan aydınlanmamıştır. Mustafa Reşit Paşa'nın yarattığı Tanzimat Hareketi de yüzeyle kalan bir hareket olarak gösterilmiştir.

Rahmetli büyük hoca, ilk olarak tarihin bu dönemini, bilimsel açıdan aydınlatmış ve yeni görüşler ortaya koymuştur.

ATATÜRKÇÜLÜĞE KATKILAR

Karal'ın, Atatürkçülük konusundaki önemli katkılarını da, şöyle açıklayabiliriz.

Atatürkçülüğü Türk gençliğine benimsetebilmek için, öncelikle Atatürk düşüncelerini toplamak, bunları sınıflamak ve bir yapıt halinde yayınlamak gerekiyordu. Bu yapılmadan Atatürkçülüğün kökleri ortaya çıkarılamazdı. Bu alanda, Karal'ın hazırlayıp yayınladığı "Atatürkten Düşünceler" adlı yapıt, bugün de başvuru olan önemli bir kaynak değerini korumaktadır.

Ayrıca, Türk İnkılabını bilimsel yöntemlerle açıklamak için "Türk İnkılabı Enstitüsü" nün kurulmasına önderlik etti ve kendisine teklif edilen müdürlük görevini de üzerine aldı. Şimdi hepimizin ellerimizden düşmeyen "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri" adlı yapıtlar bu dönemde yayınlanmıştır. Birinci ve ikinci ciltlerin yayınlanmasından sonra, enstitü çeşitli müdürler zamanında bu yayınları sürdürmüştür. Ayrıca Kurtuluş Savaşına ve devrimlere ilişkin belgeler de toplanmıştır. Böylece örnek bir enstitü kurulma yoluna girilmiştir.

İNÖNÜ İLE BİR ANI

Onun "Türk İnkılabı Enstitüsü" ile ilgili bir anısı vardır. Bu anıyı sık sık tekrarlar ve hep beraber gülerdik. Olay şöyle olmuş.

Rahmetli İnönü, Enver Ziya Karal'ın bilimine, yönetim gücüne, yeteneklerine değer verirdi. Hatta bir gün İnönü parti meclisine başkanlık ederken o sırada salona giren Enver Ziya'ya:

"Gel. Benim yerime kurula başkanlık edeceksin ben de yanında oturacağım" demiştir.

İşte bu derece sevdiği Karal'ı, 1960'larda Kurucu Meclis'e aday göstermişti. Kurucu Meclis de onu birçok hukukçuların bulunduğu Anayasa Komisyonuna başkan seçti.

Yorucu ve sinir bozucu mücadelelerden sonra, komisyon görevini yaparak Anayasa Tasarısı halka sunuldu.

Karal, Kurucu Meclis'deki görevini bitirdikten sonra yasal hakkına dayanarak üniversitesine döndü. Ama enstitü müdürlüğüne ve ek olarak

okuttuğu İnkılap Tarihi hocasına, başka bir öğretim üyesi atanmış bulunuyordu. Bu durumda yeni hocaların işgal ettikleri yerleri Enver Ziya Karal'a bırakmaları gerekiyordu. Ama bunu yapmadılar ve üniversite de hakkı yerine getirmedi ve sadece "Danıştay'a başvur" denildi.

Rahmetli arkadaşım Enver Ziyacığım, bana bu konuda şöyle derdi:

— Yahu diyorlar ki, Danıştay'a dava aç hüküm iste... Enstitü Müdürlüğünü de dersini de verelim. Hiç böyle şey olur mu?... Ben rektörlük yaptığım üniversitemi dava ederek yerimi geri alabilir miyim?

Karal bu olayı da hoşgörü ile karşılamıştı. Çünkü gönül kırmak istemezdi, yaradılışı böyleydi.

HER ZAMAN HATIRLANACAK

Sevgili kardeşim Karal; unutulmaktan korkardın ama, unutulmayacaksın. Çünkü yarattığın sağlam yapıtlarla her zaman anılacaksın. İşte mutlu son denilen ülkü de budur.

Milliyet, 26 Ocak 1982

HOCALARIN HOCASI

TARIK ZAFER TUNAYA

Balkan tarihinin yeniden yazılması amacıyla bilim adamları tartışıyorlardı. İçlerinden birisi yavaşça ayağa kalktı. Yüzü aşınmış bir kaya gibiydi. Ilımlı sesiyle, geçmişe sanki buğulu gözlükleriyle bakıyordu. Anlatmaya başladı.

PEÇOVA'LI ÇOCUK

Peçova (bir adı da Osmaniye), Kosova'nın bir sınır kasabasıydı. Ora doğumluuydu. 1912 ekiminde Balkan Harbinin (aslında, Harplerinin) ilk dönemi başlamıştı. Ailece göç etmeye karar verdiler. Selanik'e doğru yol almak gerekiyordu. Artık bu diyar kendilerinin olmaktan çıkmıştı.

Tüm aile yola koyuldu. Tek atları vardı. Herkes sıra ile biniyordu.

Balkan Savaşlarının "Haçlı seferi" koşulları içinde gelişmesinden doğan terör havasına, Makedonya'nın sert iklimi de eklenince yürüyüş daha da uzun, daha da zahmetli oluyordu. Yollar ana-baba günüydü. Binlerce insandan oluşan yığınlar, yaralılar, hastalar, ölümler ve de haydutlar arasında yön saptamak zordu. Kaç gün yürüdüler.

Küçük ailenin en yaşlısı, büyük annenin artık adım atacak hali kalmamıştı. "Bana bir halı parçası verin ve siz devam edin" dedi. Büyükanneyi ağlaşmalar, el öpmeler ve helalleşmeler içinde yağmur altında

kaderiyle başbaşa, halı parçası üzerinde yol kenarına bıraktılar. Katı bir göç kanunuydu bu.

Küçük konvoy yeniden yola koyuldu. Altı yaşındaki Enver arkaya bakıyordu. Büyükanne yavaş yavaş bir nokta gibi kaldı. Ve gözden kayboldu. Aile, Doyran kentine vardı.

Aradan beş-on gün ya geçti, ya geçmedi. Evin kapısı vuruldu. Ne görsünler, büyükanne sapsağlam karşılarındaydı. Arkasında da onu getiren iri Bulgar askeri.

Tüm ailenin sevinç gösterileri arasında nine başından geçenleri anlattı. Bulgar süvarisinin dikkatini, büyükannenin oturduğu halı seccadesi çekmişti... Sonra da üstünde oturan yaşlı kadın... Ona önce ne yaptığını sordu. Gözgöze geldiler. Süvari birden büyükannenin ellerine sarıldı. Vaktiyle ailenin yanında çalışmıştı. Onu evine götürdü ve ailesine geri getirdi.

Göç yasaklanınca aile yeniden Peçova'ya döndü. Bir süre sonra ikinci göç, temelli ayrılış başladı. Bu sefer büyükannenin mezarını oralarda bırakarak Selanik'e yol aldılar.

İNSAN VE TARİH

Masanın çevresindeki bilim adamları sanki donmuşlardı bu gerçeğin önünde. Emperyalist politikalarda "Barut fıçısı"na dönüştürülen dertli ve maceracı yarımada'nın yüzyıllardır süren kavgalarına ve kavgacılarına bundan daha etkin bir ders verilemezdi. Hepimizin gözleri de buğulanmıştı.

Tümümüz de Balkanlardandık. Atina'da UNESCO'nun bir çalışma grubu olarak toplanmıştık. Yıllarca içiçe yaşamış toplumların yaşamlarında yalnızca güneşli günler olamazdı ki... Geçmişe bakanların geleceğe bırakacakları en kalıcı öğüt tarihten ders almak ve insancılığı öğretmek olmalıydı. Çünkü Makedonya, özellikleri bakımından, yapısını değiştirmiş değildi. Hangi siyasal rejim, hangi ideolojiye dayansa, Makedonya yine Makedonya idi. Ortak düşmandan çok, kendi milletleri ve milliyetleri arasında çatışma vardı. Savaş vardı.

Yunanlı profesörler yeni yazılması tasarlanan Balkanlar tarihi içinde Osmanlı İmparatorluğuna bir bölüm ayrılmasını istemiyorlardı.

Karal hoca bu görüşü yanıtladı: "Evet ama Osmanlı'dan söz etmezseniz ne yazacaksınız? Bunu kabul etsek bile, yazacağınız her satırda ondan söz edeceksiniz." O, ılımlı ama kararlı üslubu ile, bilim alanında bile ırkçı ve şoven tutkuların kelepçesinden kurtulamayanlara, tarihin neresinde olduğumuzu anlattı durdu. Bıkmadan, usanmadan.

Tartışma masası, akşam yemek sofrasına dönüşmüştü. Yemek sonunda bu gurbet öyküsünü anlattı. Karal hocanın, doğrultusunda ve ısrarla konuşmuş olan Grup Başkanı Profesör Todorov, gözlüklerini çıkarmış gözlerini oğuşturuyordu.

Daha çocukluğun bilincine varılamayan bir yaşta küçük Enver, Makedonya bunalımlarını “Balkan Harbi” tablolarını seyretmiyordu. Onların içinde yaşıyordu. Bu durumun karakterini etkilediği bir gerçektir.

Barışçı, yatıştırıcı, olayları abartmayan, birden alevlenen insanların baskısı altında kalmayan, soğukkanlı tutumları belki de bu sahneleri yaşadığı içindi. Yapısındaki bu özellik benim için, çoğu kez, şaşırtıcı olmuştur.

İnsanlara yakınlık ve sevgi, herhalde ailesinden geçme bir özellik olmalıdır.

Balkanlardan İzmir’e yerleşmişlerdi. Yıllar sonra gönderilen Peçova’daki emlakın bir yığın tapu senedi altın olarak birkaç milyonu aşırıyordu. Ağabeyi, hasta döşeğinden şu öğüdü verdi. “Kesinlikle muameleye koymak yok. Onlar artık bizim malımız değil. Başkalarının. Onlar da insan. Biz vaktiyle onları kullandık. Şimdi de onlar kullansınlar.”

Bu yapıda bir insanın bilime katacağı çok şey olabilirdi. İstanbul’dan, Ankara Üniversitesine geçtiği zaman bu “olabilirliğe” kavuşmuştur. Gerçi, Ankara’da bulunmasından ötürü Başbakanlık Arşivi’nden yoksun kaldığını belirtirdi. Ne var ki, Türk devriminin ilk üniversitesiyle beraber gelişmek, kuruculuğa katılmak, rektörlüğünü üstlenmek bilim yaşamımıza da çok şey kazandırmıştır.

Osmanlı tarihinin doğal akıcılığından süzülerek sağlanan birikim, ona geniş boyutlu bakış yeteneği ve tarihsel bir “perspektif” kazandırmıştır. “Nizam-ı Cedit ve Tanzimat” “Islahat”, “1. Meşrutiyet ve İstibdat” devirleri boyunca, 1789’dan 1908’e değin 119 yılın iniş çıkışları arasında ana çizgiyi, değişmeyen batı çizgisini aramıştır. Çalıştığı yıllara kadar, hemen hiçbir araştırmacının izlemediği, zamanı için “yeni” bir yöntemle, her dönemin siyasal ve sosyo-ekonomik olaylarını analiz ve sentezler süzgecinden geçirerek sağlam gözlemlere bağlamasını başarmıştır. “Devir” denilen zaman parçaları içinde, olaylara sade ve duyarlı fırçalarıyla akrabalık, taraflılık, objektifliği zedeleyecek ne varsa tümünü de bir yana itmeye özen göstererek, “kendi tarihimize ait kısımların ana kaynaklarından faydalanarak yazılmasına” ilk olarak Karal hocanın başladığını söylemek gerçeğe aykırı düşmez. Çünkü o herşeye padişah kafaları ardından bakmamayı bilmiştir.

Selim III'ün romantik havasını Hattı Hümayun'larından çıkararak, küçücükken terketmeye zorlandığı Balkanların havasını Zarif Paşa'nın anılarında da bularak, İstibdat kozası içinde sıkışan Abdülhamit II'yi toplumsal koşullar içinde izleyerek, Osmanlı tarihinin en civcivli zaman tüneline geçer geçmez Atatürk'le karşılaşmıştır.

İki Makedonya insanının tarihin fırtınaları arasında buluşması, Karal hocaya inanılmaz bir dinamizm vermiştir. "Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü" (1942), bu kaynaşmanın en anlamlı sonucu olmuştur.

Üniversitelerimizde, "Devrim Tarihi" derslerine önem verilmeyerek bitkisel bir hayata sokulduğu dönemde, kurduğu Enstitü'nün gitgide zenginleşen arşiviyle bu alandaki incelemelere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Ve, genç elemanların yetişmesini gerçekleştirmiştir. Türk Devrim Tarihi incelemelerinde O, tek başına yeni bir aşamayı temsil etmiştir. Yurt içinde de, yurt dışında da.

ANAYASA VE İNSAN

O'nu imrenerek seyrettiğim tablo, 27 Mayıs'ın tarafsız heyecanı ve telaşları ortamında, henüz inşaatı bile tamamlanmamış Meclis binasının üst köşesindeki Anayasa Komisyonu salonundadır. Meclis'e her gidişimde, bu salonun kapısından, O'nu ve o günleri anımsayarak, bakınırım.

Önünde gittikçe "İrtifa kaybeden" Yenice paketlerinden kaynaklanan dumanlar içinde, Karal hoca yaşamının en güçlü ve en yapıcı özelliklerini göstermiştir. Değişik düşüncelerin ve tezlerin çatışmaları ortasında Komisyon Başkanımız olarak, O bir değişmezdi.

Hiçbir zaman unutulmayacak sonsuz sabrı, hoşgörüsü, bunalımlar karşısında gülümseyebilmesi, sıcak konuşmasıyla yatıştırıcılığı ve en karmaşık sorunları sade bir anlatıma dönüştürmesi ile, kendisine her gün artan sevgi ve saygıya layık bir hakem olduğunu kanıtlamıştır.

Bir hukukçu olmadığı halde, güçlü sağduyusu ile en çetin sorunları kavraması da ayrı bir özelliği olmuştur.

Ve eğer, 1961 Anayasası bir an önce çıkarılabilmişse, bunda O'nun çok, ama çok büyük payı vardır.

Bu işler arasında Bütçe Komisyonu'nda Türk Tarih Kurumu'nu nasıl savunduğuna ve kurtardığına tanık olanlar, bu Kurum'la bütünleştiğini kabul edeceklerdir. O, Kurum'un hiçbir zaman unutulmayacak Başkanlarından biri olarak kalacaktır.

Bilimin yanısıra, böylesine bir yöneticilik yeteneğine sahip olması, 27 Mayıs parantezi kapandıktan sonra, nedense politikacıların hiç ilgisini çekmemiştir. En bunalımlı bir dönemde, en zor işi başaran Enver Ziya

Karal, bilimle politika, kadirbilirlikle bilmezlik arasında onurluluğun da temsilcisi bir sınırtası olmuştur. Nankörlüğün kurbanı değil, yalnızca tanığıdır.

Dolu dolu bir yaşam, böyle bitti.

Cumhuriyet, 28 Ocak 1982

ENVER ZİYA KARAL

HALDUN TANER

“En değerli mantık yolu en son varılandır.

En değerli mantık yolu metoddur”.

Nietzsche

Bilge insan, dört dörtlük bilim adamı, büyük dost Enver Ziya Karal'sız da kaldık. Böyle çok yanlı ve köklü bir insanı yitirmek herhangi bir faniyi yitmeye benzemiyor. Onun boşluğunun hele şu en gerekli olduğu dönemde doldurulamayacağına inanıyorum. Enver Ziya Karal'ı iyi tanımayanlara nasıl anlatmalı?

Önce “Bir bilim adamı idi” diye başlamak galiba en doğrusu olacak. Uzmanlık dalı olan tarih alanında olsun, Türkiye'nin toplumsal sorunlarını ele alışında olsun, onun bu bilim adamı titizliği ve objektivizmi hep ilk planda gelirdi. Hele bizdeki geleneği ile bilim disiplininin çok romantik sapmalara ve yorumlara açık olagelmış tarih alanında onun bu ağırbaşlı ve şaşmaz metod zihniyeti büsbütün başka bir değer kazanırdı. Kara Lyon yıllarının etkisi ile mükemmel bir Cartesien'di.

Onu anmaya adadığım bu yazının başına Nietzsche'nin metod hakkındaki o lafını boşuna mı aldım? İster Tarih Kurumu'nda olsun, ister UNESCO toplantılarında olsun, ister herhangi bir açık oturumda olsun onun olgun, sevecen, bariton sesi ve bilgece sükûneti ile dağılmakta olan konuyu metod rayına oturtmak isteyen uyarılarını tek hatırlayan herhalde ben olmayacağım. Bunlar o kadar sık olurdu ve o “Önce bir metod saptamamız gerek arkadaşlar” diye o kadar çok müdahale etmek zorunda kalırdı ki, Karal'ı en çok bu metodcu çağrışımı ile hatırlamak herkese daha kolay gelecek sanırım. Her konuda lehte aleyhte tüm yanıtları, duygusallığa hiç kapılmadan incelerdi. Sezar'ın hakkını yediğine hiç rastlamadım. Yargısı büyüklerin, kamu onurunun aleyhinde imiş, aldırılmazdı. Tarafsızlığa, bilimsel gerçeğe büyük saygısı yanında bu ıvır zıvır onu hiç ilgilendirmezdi. Hayranı olduğu Atatürk'ü de, en az bütün yaptıkları kadar “Hakiki yol gösterici bilimdir” dediği ve bunu uyguladığı içindir ki bunca severdi. Bu şaşmaz bilim disiplini onun kişiliği, üslûbu, onuru, bir kelime ile tâ kendisi

idi. Ordinaryüs oldu. Rektörlük, dekanlık etti. Kurucu Meclis üyesi oldu. Komisyonlara başkan seçildi. Her bulunduğu yerde bilimin temsilcisi idi. Bilime ve bilim adamlarına karşı, bilim ve üniversite özgürlüğüne karşı her müdahaleye tam bir bilim adamına yakışan medeni cesaretle karşı koydu.

Bunu da hep yumuşak sesi ile, insan psikolojisine vâkıf bilgece ve incitmeyen bir taktikle yaptı. Herkese sevgi dolu idi. Kendi kendisiyle denge halinde idi. Hırçın ve incitici karşı koyuşlara ihtiyacı yoktu. Herkesi açık seçik gördüğü gerçeğe paydaş etmeye çalışan bir ağabey gibi konuşurdu.

Bana "Türkiye'de en bilinçli Atatürkçü kim?" diye sorsalar, "Enver Ziya Karal'dır" diye cevap veririm. Bu sevgi ve saygının, hatta bu kelimelerin anlatmaya yetmediği büyük bağlılığın kökeninde, büyük kurtarıcıya duyduğu şükran hissi vardı şüphesiz. Ama onu en güçlü Atatürkçü yapan bu değildi. Atatürkçülüğü bilimsel sentezi içinde algılayışı yine müsbet bilimlere özgü bir objektivite dili ile verişinde.

Hiçbir toplantımız olmazdı ki, konunun bir yere saplandığı yerde incelemelerinden hız alan bir vukufla Atatürk'ün buna benzer bir durumdaki davranışını, sözünü, görüşünü tatlı bir anekdot havası ile bilgimize sunmasın. Böyle böyle bizler de onun bu bilgi ve tecrübe hazinesinden yararlanmış olurduk. Sağlığında bir UNESCO toplantısında yüzüne karşı ilan ettiğim gibi, ben Atatürk sevgisinden, Atatürk bilincine onun sayesinde geçtim.

Karal, Tarih Kurumu Başkanı idi. Tarih profesörü idi. Sıkışık durumlarda görüşüne başvurulmuş bir bilgindi. Şu idi, bu idi. Ama bunların yanında halis bir UNESCO'cu idi. Ta rahmetli Tevfik Sağlam Paşa'nın başkanlığı zamanından başlayarak UNESCO toplantılarımızda hep ikinci planda kalmayı tercih eden, Frenklerin deyimi ile bir "Eminence Grise" idi. Sağlam Paşa'dan sonra UNESCO'nun çağrılısı olan sevgili dostum rahmetli Bedrettin Tuncel ve şimdiki başkan Sayın Suad Sinanoğlu ile birlikte bu kurulda büyük hizmet verdi. Teennisi ile tecrübesi ile, çalışmalara çok şey kattı, usul usul yeni yönler yöneltti.

Karal'ı, çok yanlı Karal'ı anlatmak böyle bir gazete yazısının haddine mi düşmüş? Kimbilir hakkında neler yazılacak. Bizimkisi, kederimiz henüz taze iken, onun bazı özellikleri hakkında naçiz düşüncelerimizi özet olarak sunmaktan ibaretti. Karal'ın bir özelliği de -şimdi hatırıma geldi- mizaha yatkın mizacı idi. Kendi mizah yapmazdı. Ama gülmeye, gülümsemeye hep hazırды. Benim bir zaman yönelttiğim bir kabare tiyatrosunun oyunlarının tiryakisi idi. Benim yazıp unuttuğum esprileri o yıllar yılı hatırlar, tekrarlar dururdu. Bunların içinde en sevdiği, yanlışlıkla Amerikalı astronotlarla birlikte füze ile aya fırlatılan zoraki astronot Niyazi'nin yukarda namaz

vakti Amerikalı astronota kıblenin ne tarafa düşdüğünü sorması idi. Bunu ona buna anlatır, kahkahalarla gülerdi. Büyük dostu güldürmüş olmak da beni ayrıca sevindirirdi. Bir keresinde de yine UNESCO Yönetim Kurul'nda "Haldun'a konu olmak mutluluktur" diye hiç hak etmediğim bir iltifatta bulunmuştu.

Karal'ın bugünkü yazıma konu oluşu benim için ne yazık ki mutluluğun tam tersi.

Milliyet, 7 Şubat 1982

